

KUTYA ÉS KALAPÁCS

Bekövetkezett az elkerülhetetlen:
az alakoskodás, az alkuk, az altatás,

a „hanemmosolkezet-nem”,
az „elestélsemmbaj-nézdcsak-egykismadár”

pitiáner sablonjai. Az érdekes szeretet.
– Megkapod a Tomi kutyát, de hozd ide gyorsan

a kalapácsot. Láttam: kell a Tomi kutya,
de kell a kalapács is. Láttam, ahogy kigyullad

fejében a volframizzó. Odajött,
elvette a kutyát és

indult vissza a kalapácshoz.
Bekövetkezett az elkerülhetetlen:

az unfair play pour unfair play, a viensbanque, a jókapni-desokkal-rosszabb adni.

Aztán majdnem feldőlt,
ahogy tipegett vissza felém,

két egyenlőtlen súllyal két kezében,
egy sor csempén, mint egy kötélén:

ha kötél lett volna, ő zuhan le, nem én.

Kőríz Imre

MAECENAS POETA

Réz Pálnak

Maecenas, többek közt Horatius, Vergilius és Propertius pártfogója, nemcsak mecénált, hanem maga is írt. Tudunk prózai munkáiról és verseiről is, de ami például az utóbbiakból ránk maradt, alig tesz ki húsz sort. Költeményes maradványai közül, amelyek a dolog természeténél fogva még a művelt közönség előtt is ismeretlenek, mindenesetre még az a legismertebb, amelyet Horatius Suetoniustól származó életrajza tartott fenn:

„Ni te visceribus meis, Horati,
plus iam diligo, tu tuum sodalem
¶nimio† videas strigosorem.”

A három sort a következőképpen szokás fordítani: „Ha nem szeretnék jobban saját magamnál (a szívemnél, húsomnál és véremnél), Horatius, barátodat egy öszvércsikónál (Ninniusnál, Tithónosnál, egy majomnál – attól függően, hogy mit javasolnak a keresztek közt álló szó helyett) *soványabbnak látnád.*” (A kereszt a klasszika-filológiában a nem oda való és/vagy értelmetlen szót vagy szavakat jelöli; a *nimio* – jelentése: *igen nagy, túlságosan nagy* – itt metrikailag nem illik bele a sorba, és értelme sem nagyon volna.)

Maecenas verse egyébként Catullus 14. *carmen*jének elejére emlékeztet:

„Ni te plus oculis meis amarem,
iucundissime Calve, munere isto
odissem te odio Vatiniانو.”

Catullus itt Calvust kárhoztatja – egy szintén maradéktalanul elveszett, a korban nagyra becsült költőt –, aki valami „*rettenetes és átkozott könyvet*” („*horribilem ac sacrum libellum*”) küldött neki ajándékba (nem a sajátját). „*Ha nem szeretnék jobban a szememnél, drágalátos Calvusom, az ajándékod miatt úgy utálnálak, ahogy Vatinius tud utálni.*” Megjegyzendő, hogy Catullusnál a „*munere isto*” („*a miatt az ajándék miatt*”) nem *ablativus comparationis*, nem „*hasonlíthatározó*”, aminek a Maecenas-vers *nimio* szavát értik – hiszen nincs is a mondatban középfokú melléknév, amire vonatkozhatna –, hanem *ablativus causae*, okhatározó: vagyis az *ajándék* a gyűlölet *okát* adja meg.

Suetonius a következő szavakkal vezeti be a Maecenastól idézett három sort: „*Maecenas quantopere eum dilexerit, satis testatur illo epigrammate*”, azaz „*Hogy Maecenas mennyire szerette őt [Horatiust], elég jól példázza ama bizonyos epigramma*”. A fenti idézet azonban szemlátomást nemigen példáz semmit – még a fenti javításokkal kiegészítve sem –, „*eléggé*” pedig különösen nem. Mert mit is akarna az jelenteni, hogy ha Maecenas nem szeretné annyira Horatiust, amennyire szereti, *sovány lenne* (mindegy is, hogy kinélminél *soványabb*)? Ez az értelmezés ráadásul csak regisztrálja a catullusi párhuzamot, de nem aknázza ki *eléggé*, és a Maecenas-vers szavaira sem fordít *elég* figyelmet.

Visceribus, sodalis, strigosus. Ezek a szavak a gasztronómiába vezetik az olvasót: belső szervekről (emésztőszervekről), ivócimboráról és *soványságról* szólnak. A szöveget tehát talán helyesebb volna a következőképpen fordítani: „*Ha nem szeretnék jobban, mint az emésztőszerveimet, Horatius, ivócimborádat ¶nimio† soványabbnak kéne látnod.*” Ha Catullus versét hívjuk segítségül, aki azért róttá meg a barátját, mert csalódást keltő olvasmányt küldött neki, talán joggal tételezzük fel, hogy Maecenas itt valami olyasmit emleget, amit Horatiustól kapott, és nem volt *ínyére*. Mi másért is beszélné arról, hogy szereti az emésztőszerveit (még ha kevésbé is, mint Horatiust)? A szemünk világát lehet szeretni, de a beleinket?! Alighanem arról van inkább szó, hogy Maecenas a Catullus versében szereplő „*szemek*”-et a közhelyszerű összehasonlításban kifejeződő jelentésen túl („*jobban szeretlek, mint a szememet*”) egy sajátos mellékértelemmel is felruházza, saját ötletével, mintegy visszafelé, gazdagítva a veronai költő versét: a rossz könyv úgy volt megerőltető Catullus szemének, ahogy az ő gyomrának Horatius figyelmessége. A *cruxban* álló szóban tehát nem *hasonlító*-, hanem – a catullusi párhuzam alapján – *okhatározót* kell keresnünk.

Felmerül a kérdés, hogy mi lehetett az a kellemetlen gasztronómiai élmény, amiben

Horatius Maecenast részesítette. Mindenesetre valamennyire emlékezetes dolognak kellett lennie, ha magas pártfogója verset írt róla – ha mégoly rövidet is (hiszen ne fedjük, Suetonius egy szóval sem mondja, hogy a három sor töredék lenne, sőt kifejezetten epigrammának nevezi) –, illetve ha ez a vers méltónak találtatott arra, hogy a kortársak emlékezete, majd az írásos hagyomány fenntartsa.

Bárki más római költőről szólva itt talán kénytelenek volnánk megállni. Hiszen ki tudja, hogy egy római költő egy bizonyos alkalommal mivel is járt a kedvében valamelyik barátjának? Horatiusról azonban éppen az egyik saját verséből tudjuk, hogy egyszer igencsak vacak lőrével vendégelte meg Maecenast; ódái első könyvének éppen huszadik darabja kezdődik ezekkel a szavakkal: „*vile potabis*”, azaz „*olcsót fogsz inni*”.

Talán nem indokolatlan a feltételezés, hogy Maecenas erre a versre válaszul írta meg a maga Catullust idéző kis epigrammáját, a *cruxot* tehát a következőképpen oldva fel:

„*Ni te visceribus meis, Horati,
plus iam diligo, tu tuum sodalem
hoc vino videas strigosorem.*”

A *vino* (*bor*) a középkorban elterjedt minuszkuláris írásban könnyűszerrel félreolvasható *nimiő*nak, az ekképp értelmét vesztett *hoc* (*ez*) pedig mint felesleges és értelmetlen ugyancsak könnyen kitorlathetett. A vers értelme tehát: „*Ha a beleimnél/gyomromnál, Horatius, nem szeretnék jobban téged, ivócimborádát soványabbnak (vagy: kiszáradtabbnak) látnád e bor miatt.*” Illetve, mert az eredeti mondat grammatikája – a verset kettős értelemmel ruházva fel – ezt az értelmezést is megengedi: „*soványabbnak, kiszáradtabbnak látnád, mint amilyen az a bor.*”

Említett versében Horatius azt mondja a boráról: „*Vile potabis modicis Sabinum / cantharis, Graeca quod ego ipse testa / conditum levi datus in theatro / cum tibi plausus, // care Maecenas eques.*” Azaz: „*olcsó szabin bort fogsz inni – jelentéktelen kancsókból – amelyet én magam zártam le, görög (azaz: előzőleg görög bort tartalmazó) edénybe töltve, amikor a színházban háromszor tapsoltak meg téged.*” Csupa apróság, csupa mentegetőzés. Olcsó bor, jelentéktelen edényből, ráadásul az *inni* igének is egy vulgárisabb szinonimája: *potabis* – nem pedig a *bibere* megfelelő alakja –, amely Horatius ódáinak oxfordi kommentárja szerint „*deep drinking*”-et jelent, és „*humorosabb, mint a bibes.*” A bor értékét a borász személye adja meg, illetve a különleges évjárat, amikor is Maecenas – ahogy a magyar Horatius-kommentár fogalmaz – „*29-ben súlyos betegségéből felépülve, először jelent meg a Pompeius-színházban, és mint »közönséges« eques [lovagrendi személy] a senatorok padsorai mögött foglalt helyet, bár Octavianus távollétében ő volt Róma első embere.*”

Maecenas szelíden csipkelődő válasza ez esetben Horatius versét is felértékeli, ami megmagyarázza, hogy miért kerülhetett ez az idézett oxfordi kommentár szerint „*minden különösebb irodalmi becslet nélkülöző*” darab a gyűjteményben tizedik, illetve harmincadik helyén álló két fontos Mercurius-óda közé, éppen huszadiknak. Maecenas kis szösszenete a maga közvetlenségével ezenkívül abba a kapcsolatba is futó bepillantást enged, amely Róma egyik legbefolyásosabb emberét és talán legjobb költőjét összekötötte. A mindenható miniszter, magas pártfogó és szívbéli jó barát szerénykedő meghívást kap egy nem különösebben fényűző lakomára. A barátja által felszolgált rossz bort egy rövid Catullus-parafrazissal nyugtázza, amely éppoly szellemes, mint amilyen szeretetteli. Talán nem az örökkévalóságnak szánta, de a kis epigramma mindenesetre kétezer év múltán sem válik szégyenére.

ISMERETLEN *BERDA-VERSEK*

Közléteszi Domokos Mátyás

2003 decemberében jelentette meg a Helikon Kiadó Berda József ÖSSZEGYŰJTŐTT VERSEI-t. A kötet végén a következőket írja az anyag összegyűjtője, szerkesztője és jegyzetírója, dr. Urbán László, aki mintaszerűen oldotta meg filológusi feladatát: „Az életmű teljességének bemutatására törekedtem, mégsem merem az »összes« jelzót használni a címben: ugyanis a könyv a kötetekben megjelent írásokat maradéktalanul tartalmazza, a periodikákban megjelenteket vélhetően szintén teljességükben, de a közlésen forgó kéziratok anyagból még számos meglepetés kerülhet elő. Ezért arra kérem az ismeretlen verskéziratokkal rendelkező Berda-rajongókat, hogy juttassák el anyagukat az Újpesti Helytörténeti Gyűjteménybe.”

Ez a felhívás személy szerint nekem is szól, ugyanis a hajdani Szépirodalmi Könyvkiadó szerkesztőjeként már az ötvenes évek első felében kapcsolatba kerültem „a szegénységtől ganéjszagú” költővel (PANASZ című verse kezdődik így), aki többnyire gyalog jött be a városba, a New York-palotába Újpestről, a Gellért utcából, s mint érdekességet megemlíthetem, hogy egyik ilyen alkalommal, 1956. október 23-án délben a Kulacs vendéglőben ő értesítette a szerkesztőség éppen ott ebédelő néhány tagját – Vas Istvánra, Réz Pálra, Vajda Miklósrá, Juhász Ferencre emlékezem –, hogy befelé jövet azt hallotta: „valami tüntetés készül”. – Két verseskönyvét is gondoztam a „kivert kóbor ku-

tyák testvérének”, az ágyrajáró Berda Józsefnek (OSTOR ÉS OLAJÁG, Sz. K., 1957; ÉGNI! ELÉGNI!, Sz. K., 1964), és verseskönyvei politikai bonyodalmainak a történetét a „nem létező cenzúra” korában megírtam LELETMENTÉS című könyvemben (Osiris kiskönyvtár, 1996). Mindezt csupán azért említem meg, hogy jelezzem: milyen úton-módon jutottam Berda-versek kéziratának a birtokába, költőjük jóvoltából.

Ha tudtam volna, hogy ilyen gyűjtemény készül, korábban is eljuttattam volna ezeket a kéziratokat Urbán Lászlónak, amit egyébként a könyv megjelenése után nyomban meg is tettem. De úgy érzem, hogy talán érdemes nagyobb nyilvánosságot is biztosítani ezeknek a verseknek a „bátorság és csikótűz” (Kosztolányi Dezső jellemzése) költőjének a versei iránt érdeklődő olvasók érdekében. Csak azokat a verseket közlöm, amelyek eddig legjobb tudomásom szerint nem kaptak nyomdafestéket, s a betűrendes címmutató tanúsága szerint ebben a gyűjteményben sem szerepelnek. Még annyit, hogy a legtöbb kézirat alatt nincs dátum, s ahol van, természetesen ott sem állapítható meg, hogy a keletkezés időpontját jelzi-e vagy azt a pillanatot, amikor a költő éppen leírta. Berda Jóska bátyánknak ugyanis kedves szokása volt, hogy kéziratokkal ajándékozta meg jó embereit.

D. M.

JUTALOM

(Dr. Dischka Győző „Őméltósága” Kossuth-díjához)

Csak csupasz valagam volt a vagyonom mindig
s a jövőben is ez lesz vagyont-adó vigaszom.
Az én boldog világom nyilván a túlvilág lesz,
honnan a világot nyugodtan leszarhatom.

EGY KÖLTŐRE

Még te is öltél! Borzalmas bűncselekményekre
adtad áldó beleegyezésedet.
A mindenkori magyar irodalomtörténetbe
így irtad be végül – a nevedet!

KÉT KEGYETLEN KRITIKAFÉLE

A Rákosi-recept szerinti bolond
borokat meddig isszuk még?
Az ezeket gyártó méregkeverőkre
szakadjon rá az ég!

*

Egyik jobb bor, mint a másik! csettintve
mondottuk annak idején Bezákék borára.
Most egyik rosszabb, mint a másik! Méltók
a rossz vegyészek – az akasztófára!

FURCSA EZ!

A legenyhébb megjegyzésre is felszisszentek,
nem túrtok komolyabb kritikát.
Legyünk boldog fejbőlintók, kik kikaparhatják
orrukból a sűrű sok fikát?!

„RECEPT”

Székrekedés, székrekedés;
ez aztán a legrondább nyavalya!
Töltött káposztára esküdj, talán
meggyógyul gyomrod sok baja.

FINTOR

Mit tudsz te rólam, mondd?!
 Se annyit, se ennyit.
 Hát edd meg az együgyű
 semmit!

GYERMETEG ESET

Ó, egyetlen, egyetlen-gyámoltalan barátom!
 Hát véled is megesett a gyarló baleset?!
 S éppen a hosszú híd kellős közepén?!
 Az áldott-átkozott „majomtej” téged is
 kikezdet; gyomrodra, sőt fenekedre rohant?
 Nesze! nesze! kapd el! itt a segítség! itt e
 lepedőnyi selyempapír! Hát csak könnyebbülj;
 könnyebbülj meg; tudom én már, mily furcsa
 multság és mennyire bosszantó az efféle
 eset éjnek idején! Ha egykor hasonló
 szükség jönne reám is, hiszem, nem leszel
 rest te sem viszonzni, mint jótét lélek,
 ebbéli szivességemet.

FORRONGÓ FUTAMOK

Éltél, ahogy éltél,
 de inkább szenvedtél.
 Legyen érdemrended
 a még szebb szemfedél!

*

Csak azt ird meg mindig, ami
 őszinte valód! Ami kellene,
 azt *talán* soha.
 Az ördög tudja, hogy van, ami
 van; hozzád a sors
 mindig mostoha!

*

Értelmes elmék esküdt ellensége;
 végre te is megkaptad most a leckét.
 Jó volna már, ha hordótanítványaid
 minden maszlagod méregként ennék!

*

Akrobatamutatványokat végzel
gondjaid felett.
Az olyan „öreg”, ki nem bírja ezt,
véggépp’ elmehet!

*

Sánta Sátán, ki bencés
diák voltál valaha;
most a Párt „védőszentje” volnál?
s „legszentebb malasztja”?!

*

A túl sok dicsőség rontja már az embert,
még a szentként indulókat is.
Mindenki a maga útját fussa ki, ez
a „tan” talán nem hamis.

*

Bor helyett drágább timsóoldatot
inni? Borzalom ez! Méregkeverők! hát
hagyjátok abba a népgyilkolást!
Nem szabad bántani a népet, a még
mindig elszegényedett hazát!

*

Mindenki irigy, féltékeny, egyik
rosszabbat mond az egyikről, mint a másik.
– Jőjjön ezután az a halál, melyben
már mindenki vértől ázik!

*

Kies helyen lakol,
majdnem ugrásnyira
az öreg temetőtől.
Most már ez ád
nyugalmat néked –
talán ez emel föl!

BORZALOM*

Csontig sovány nemzetet aláztatok meg:
néki üzentetek hadat,
mikor meggyilkoltátok népükhöz
hú, legjobb fiaikat!

* Ennek az '56 utáni időkből származó négysorosnak a kéziratát Berda József ezzel adta át: – Dugd el jól!
(D. M.)

Horváth Elemér

LEVELEK SEHOVA

a fejedelem és az udvara
nem volt többé és ő az utolsó
önmagának egyedüli ura
és szolgája brutális lehetett
a mindennapos megszokott rutin
mosdás felöltözés imádkozás
séta a tengerparton egyedül
türelmesen kivárni a halált
lassan múlt az idő túlságosan
lassan kegyelmi kérvényére már
nem várt választ többé nem volt naív
zágont újra s újra bejárta még
s így is maradt elegendő idő
hogy leveleket írjon sehova

ÉJSZAKAI SZÁNKÓZÁS

és hol ér véget a honfoglalás?
öcsinek stuttgartban baláznak canberrában
emő bajor faluban lett anya
és évi saskatchewanban hazátlan
együtt száнкóztunk valaha
a rábaközi gyémánt éjszakában
sinkai gyerekek a nagy-utcán
égték a behavazott villanyok
ki tudta akkor még ha felnövünk
nem látjuk egymást többé boldogan?
a távolság megnőtt az élet elfogyott
s az élet megy tovább
a hangfogós puha hőszőnyegen
föl-fölszikráznak a tündér paták

MOTTÓK A MAI NAPRA

vedd tudomásul a világot
úgy ahogy van nem kell mindenáron
megváltani ezt egyébként is okosabb
ha istenre hagyod
nem tudsz mindent könnyen elronthatod

persze nem kell okvetlenül
kvietizmusba temetkezni sem
vidd ki a szemetet
pucold ki a cipőd
írd a verseidet

öreg vagy? fáradt? egyedül?
nem vagy egyedül ne nyafogj

Gréczi Emőke

ÁTÖLELT AZ ISTEN

Az 1956-os gyermekparalízis-járvány egyike volt az utolsóknak és a legerősebbeknek. Édesanyám tizenöt évesen, a forradalom előtti napokban került a László-kórház fertőzőosztályára, ahol október 23. után a betegek látogatóktól elzártan, szinte ellátás nélkül maradtak, és próbálták egymást segítve túlélni azt a huszonnyolc napot, amit a fertőzőosztályon kellett tölteniük. A kórháznak ezt a részlegét azokban a napokban nem lehetett elhagyni, és nem lehetett bejutni oda, a forradalom valamilyen módon mégis befolyásolta a „bentiek” életét, a közeli Üllői út odahallatszó csatazajával, a családi viszonyok

és helyzetek megváltozásával, a politikai változások beszívargásával.

A most közölt szöveg részlete egy kétszülős könyvnek, mely személyes, pontosabban „kétszemélyes”, hiszen egy érintett (az édesanyám) és egy kívülálló (én) szemszögéből éli át (újra) az 1956 októberre és az azt követő, utókezeléssel töltött közel négy év eseményeit. Alapja néhány kazetta, a felvételeket eredetileg – örökségként – anyám unokái számára rögzítettem. Ezek őrzik a történeteket, egy ma már nem létező betegség természetét, egy politikai esemény különös körülmények között megélt emlékeit.